

A Magyar Tudományos Akadémia Filozófiai és Történettudományok Osztálya a 2019. június 20-i ülésén hozott egyhangú határozatnak megfelelően az alábbi állásfoglalást ajánlja az akadémiai közösség figyelmébe a Magyar Tudományos Akadémia előtt álló feladatokra vonatkozóan.

A Magyar Tudományos Akadémia stratégiai teendői

A Magyar Tudományos Akadémia életében **változásokat kikényszerítő fejlemények** ismertek, azok — akár csak vázlatos — áttekintése szükségtelen. A változásokkal a 20. század utolsó évtizedében kiépített, majd a 21. század első évtizedének végétől megreformált akadémiamodell omlik össze, az ugyanis, amelyben az elnök és központi apparátusa egyfajta „tudományügyi minisztérium”-ként irányította a kutatóhálózatot, miközben az Akadémia köztestülete háttérbe szorult. A változás lényege leírható akár oly módon is, hogy a kormányzat a jövőben maga kívánja a „tudományügyi minisztérium”-ot működtetni, ámbar nem önálló egységként a kormányzati struktúrában, s nem kizárólag a saját, hanem jelentős részben az Akadémia erőforrásait használva fel a cél érdekében. Ez a fejlemény olyan trauma, mely szükségképpen változásokat indít el az Akadémia életében: új — vagy az eddigieknél erőteljesebb — súlypontokat jelölve ki az Akadémia tevékenységében, melyben a központi szerep az ismét megnövekedett feladatokhoz jutó köztestületre hárul, értelemszerűen a felelősséggel együtt. Végzetesen téves döntés lenne a megváltozott helyzethez való alkalmazkodás lehetőségeit az eddigi modell maradványainak konzerválásában keresni, ehelyett olyan, **a köztestületet a középpontba helyező megoldások** szükségesek, melyek most, sőt, a kutatóhálózat visszatérését eredményező kedvező változások bekövetkezése esetén is biztosítják a feltételeket ahhoz, hogy az Akadémia maradéktalanul betöltse hivatását. Ennek érdekében az Akadémia jövőbeli működését úgy kell kialakítani, hogy — összhangban az akadémiai törvénnyel — két közgyűlés között valóban az Elnökség legyen az Akadémia döntéshozó testülete, miközben az Akadémia elnöke mind operatív, mind elvi jelentőségű döntéseit a köztestület véleményének birtokában hozza meg.

A veszteség, mely az Akadémiát érte, nehezen túlbecsülhető mértékű és jelentőségű, ám az eddig szerves egységet alkotó két rész, a szűkebb értelemben vett köztestület és a kutatóhálózat nem egyforma mértékben sérül a változásokkal. A köztestület magára marad, de összetétele és struktúrája érintetlen; a történetek elsődleges vesztese a kutatóhálózat. Igaz ugyan, hogy az Akadémiának — a belátható jövőn belül — nem lesz kutatóhálózata, de életre ébredő funkcióit

így is képes lesz ellátni. A kutatóhálózatnak viszont éppen a lényege veszhet el: a stabil intézményi háttérrel rendelkező, szervezeti fejlődésében és tevékenységében kizárólag a tudomány belső logikájának alárendelt, a benne foglalkoztatott kutatóknak tudományos szabadságot és kiszámítható jövőt kínáló tudományos kutatóintézetek helyét nagy valószínűséggel olyan sajátos képződmények veszik át — még abban az esetben is, ha az egykori akadémiai kutatóhálózat integritása nem sérülne végzetes mértékben —, melyek tudományos jellege ugyan továbbra is megmarad, de mégiscsak kormányzati igényeknek és politikai elvárásoknak megfelelni kényszerülő minisztériumi háttérintézmények lesznek.

Az Akadémia jövőbeli **tevékenységének irányait** kijelölik megmaradt közfeladatai, az új helyzethez alkalmazkodó Akadémia stratégiai elképzeléseit pedig a tevékenységi körök között kialakított súlypontok tükrözhetik a leginkább áttekinthető módon.

Az Akadémia közfeladatai a tudomány műveléséhez, támogatásához és képviseléséhez kapcsolódnak. Az új helyzetben az említett hármasság egyes elemei közül mindenekelőtt **a képviselőre érdemes különös súlyt helyezni**. A tudomány művelése és támogatása jelentős mértékben függ a külső, nem akadémiai erőforrásokhoz való hozzáférés lehetőségeitől, amint arról az akadémiai válság kitörése óta eltelt bő egy évben történtek kétségbevonhatatlan bizonyossággal szolgáltak. A tudomány érdekeinek hatékony képviselője ellenben — amire nagyobb szükség van most, mint bármikor az elmúlt évtizedek során — az Akadémia belső erőforrásaiból biztosítható. A képviselőnek még elvszerűbben és tudatosabban ki kell terjednie **a magyar tudományosság egészére**, ide értve, immár speciális feladatként, az egykori akadémiai kutatóhálózat érdekeit is. A feladat elvégzéséhez nélkülözhetetlen akadémiai erőforrások ugyanakkor jószereivel kimeríthetetlenek: az akadémikusok és a köztestületi tagok szakmai tudása, szervezési tapasztalatai, hazai és nemzetközi kapcsolati hálójuk mellett mindenekelőtt az akadémiai eszme melletti elkötelezettség teremt egyedülálló lehetőségeket e téren.

A tudomány érdekeinek képviselője — a lehető legtágabban értelmezve e fogalmat — összetett feladat, s nemcsak azért, mert ennek a szerepnek a betöltése más-más megközelítési módokat igényel az Akadémiától a hazai és a nemzetközi szinten, hanem azért is, mert az Akadémia mint intézmény — materiális és szellemi javakhoz kapcsolódó — érdekeinek védelmét szintén magában foglalja, amiről, amint azt a 2018 óta tartó akadémiai válság fejleményei félreérthetetlenül tanúsítják, nem mondhat le.

A tudomány érdekeinek képviselője alapvetően hármas szerepet ró az Akadémiára.

Egyetlen más hazai intézmény sem rendelkezik olyan széleskörű és értő áttekintéssel a nemzetközi, és azon belül a hazai tudományosság állapotáról, fejlődési irányairól, a változások

várható következményeiről, mint az Akadémia. Elháríthatatlan feladat tehát, hogy az **Akadémia időről-időre elemző módon áttekintse** — függetlenül a magyar kormányzat és országgyűlés számára évente, illetve kétévente, közfeladatként készített beszámolóktól — **a magyar tudomány helyzetét**. Az áttekintés tárgyául szolgálhat akár egy-egy tudomány valamennyi hazai műhelyére kiterjedő vizsgálat, akár egy-egy tudományos tevékenységet végző intézménytípus általános állapotának felmérése, a hazai jelenségek elhelyezése a világ tudományosságát jellemző trendekben, a tudomány szempontjából ígéretes műhelyek és kívánatos kutatási irányok megjelölése, illetve éppen ellenkezőleg, a figyelem felhívása azon fejleményekre, amelyek a nemzetközi élvonaltól való leszakadás veszélyeit hordozzák magukban. Ez a tevékenység lehetőséget kínál arra, hogy az Akadémia a továbbiakban is nyomon kövesse és dokumentálja az elszakított kutatóhálózat — egésze és egyes egységei — sorsának alakulását is, a szervezeti és személyi, valamint a kutatási témák változásait.

Az Akadémiát tagjainak — az akadémikusoknak és a köztestület tagjainak — felkészültsége, a szakmai és az intézményi kötődés (affiliáció) terén megmutatkozó sokszínűsége, továbbá magának az Akadémiának a demokratikus és meritokratikus elvek sajátos szimbiózisán felépülő, az önkormányzatiságra alapozott működése **a tudomány minősége feletti örökös** terén megkerülhetetlen tényezővé teszi. Az Akadémia hivatott arra, hogy egyfelől meghúzza a határt a tudomány és az áltudomány között (mindenekelőtt a hazai kormányzat és társadalom számára nyújtva ezzel orientációs pontokat), másfelől a tudományon belül elválassza egymástól a középsterű és a kiváló teljesítményeket. Ez utóbbi tevékenység egyik, de nem kizárólagos intézménye a „Magyar Tudományos Akadémia doktora” (DSc) cím. Az ennek elnyerése érdekében benyújtott pályázatok elbírálása nélkülözhetetlen szerepet tölt be a tudományos teljesítmények különféle célokat és módszereket követő minősítési eljárásai között. A DSc-rendszer számos erénye közül kiemelkedik, hogy mind az eljárás során alkalmazott szakmai szempontrendszer, mind magának az eljárásnak a szabályait a tudományos közösség erős közbizalommal rendelkező testületei alakították ki és korrigálják szükség szerint, ami a magyar tudományosság világában jelenleg zajló folyamatok fényében egyre inkább felértékeli a számos vonatkozásban az Akadémia keretein túl is igazodási pontot jelentő rendszert. A tudományos minőség biztosításának feladatába, magától értetődően, **a tudomány szabadsága feletti örökös** szintén beleértendő. Az ismert jogszabályváltozások rendkívüli mértékben meggyengítették a tudomány szabadságának eddig meglévő garanciáit mind az intézmények, mind az egyes kutatók szintjén, s gyakorlatilag az Akadémia maradt az egyetlen törvényes biztosíték annak védelmére. Ennek a feladatnak az ellátása a legszélesebb körben történhet csak: az akadémiai kutatóhálózat elcsatolása mellett a felsőoktatásban elindult folyamatok,

valamint a közgyűjteményi kutatóhelyek nem kevésbé aggasztó állapota elengedhetlenné teszik az Akadémia szerepvállalását e téren.

Az Akadémiát — más összefüggésekben már említett — jellemzői **a tudomány szervezésének** egyedülálló lehetőségekkel rendelkező intézményévé teszik. A tudományos folyóirat- és könyvkiadás támogatása — mely a hagyományos, papíralapú formákat nem mellőzve él a digitális technikák adta lehetőségekkel —, a műfaji sokszínűséget tudatosan felhasználó tudományos programok (előadások, konferenciák, kerekasztal-beszélgetések stb.), az anyagi elismerés helyett a szakmai presztízs növekedését kínáló pályázatok rendszerének újjáépítése, új kutatási projektek elvi szinten történő megfogalmazása és megvalósulásuk figyelemmel kísérése a tudományos közéletben kezdeményező szerepet biztosít az Akadémiának, megteremtve egyúttal a lehetőségét annak, hogy **túlélési esélyt** nyújtson az állami támogatásoktól eleső tudományos törekvések számára. A tudományos és az — egyetlen hónapra koncentráló jelenlegi gyakorlat helyett az egész akadémiai évre szétterített — ismeretterjesztő tevékenységek közötti egyensúly megtalálásával ugyanakkor az Akadémia biztos tájékozódási pontokat nyújthat a tudományos kérdések iránt érdeklődő nagyközönség számára, megerősítve saját **társadalmi befolyását** e körben. Az Akadémia ezen eszközei — publikációs tevékenysége, motiváló és aktivizáló szerepe — teszik lehetővé, hogy hatékonyan töltse be eredendő **nemzeti kulturális misszióját**.

Az Akadémia feladatai ellátása terén — a belátható jövőben — kizárólag a **köztestületre** (és annak intézményeire) támaszkodhat, ily módon maguknak az akadémiai feladatoknak is a köztestület alapegységeihez, a tudományos osztályokhoz kell kötődniük. Az **osztályok** a maguk tudományos (és állandó) bizottságaival együtt olyan egészt alkotnak, mely lefedi az adott tudomány(terület) teljes hazai mezőnyét, tömöríti elismert művelőit, miközben **legitimációjukat** a különböző tudományos közösségek **demokratikus választási eljárásai** biztosítják. A PhD-fokozatukat frissen szerzett köztestületi tagokat és a sok évtizedes tudományos pálya eredményeivel és tapasztalataival rendelkező akadémikusokat egyaránt magában foglaló köztestületi tagság az Akadémia fentiekben vázolt szakmai és közéleti feladatainak biztos háttérét jelenti. Az akadémiai életpálya eltérő szakaszaiban járók **együttműködése a köztestületi intézményrendszer különböző szintjein** — a tudományos bizottságoktól az egy-egy meghatározott feladat ellátására rendelt akadémiai testületeken át a közgyűlésig terjedően — éppúgy szolgálja az egész akadémiai közösség összetartozás-tudatának erősítését, mint a tudományos közéletben aktív szerepet vállaló fiatalabbak folyamatos tapasztalatszerzését.

A köztestület megnövekedett feladataihoz elengedhetetlen adminisztratív segítséget nyújtó akadémiai titkárság kényszerű átszervezése során a **köztestület igényeihez és szempontjaihoz való igazodás** jelenthet egyedül megoldást.